

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

ОНОМАТОЛОШКИ

ПРИЛОЗИ

XVII

Примљено на скупу Одељења језика и књижевности, од 22. јуна 2004. године, на основу реферата проф. др Недељка Богдановића, академика Милке Ивић, редовног члана САНУ, Александра Ломе, дописног члана САНУ, и Слободана Реметића, дописног члана АНУРС

Уређивачки одбор

академик Милка Ивић, редовни члан САНУ, Александар Лома, дописни члан САНУ, проф. др Мато Пижурица, Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, и проф. др Љиљана Црепајац

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

2004

где уз прочитане облике свуда стоје оригинални записи са назнаком извора (Свобода их по правилу не даје), као и обратни регистар, драгоцен за сагледавање дистрибуције појединих антропонимских основа и суфикаса. Ова обимом невелика монографија не замењује Свободину књигу, али је на користан начин допуњава и у понечем поправља.

Студії з ономастики та етимології 2003, Национальна академія наук України. Інститут української мови, відповідальний редактор В. П. Шульгач, Київ 2003, 200 стр.

Овај зборник радова посвећен XIII Међународном конгресу слависта одржаном августа 2003. у Љубљани састоји се из три блока прилога: Ономастика, Етимологија, Осврти и рецензије. Нас овде занимају првенствено прилози из првог дела, на које ћемо се укратко осврнути.

Прилог С. О. Вербича бави се неколиким архаичним хидронимима карпатског ареала (из слива Дњестра). Међу понуђеним тумачењима има их која звуче прихватљиво, као *Бричка* ~ **brъkati*, *Жижáва* < *Židjava*, од прасл. **žid-* „мокар, жидак“ (боље него извођење Рудњицког од **žigati*). Везивање хидронима *Миток* са *миткий* „приметан“, прасл. **mētiti* чини се са семантичке стране неизвесно. Објашњење хидронима *Жван* као пасивног партиципа од **žvati* тешко да доприноси више његовом расветљавању него Трубачовљева претпоставка илирског реликта у вези са срп. *Зеџа* < *Zenta*. За *Кудавéць* и *Куна/Кина* понуђене су „коренске етимологије“.

И. В. Јефименко реконструира, на прасл. равни, низ деривата корена **sg-*, који би значео „ударати, покретати, клизав итд.“. То чини углавном на основу источнословенског, добрим делом ономастичког материјала, дозвољавајући осим регуларних и такве фонетске развоје као што је метатеза *lg* > *gl*, не узимајући довољно у обзир другачије могућности интерпретације,⁵⁵ тако да се у исходу цела та породица чини и са формалне и са семантичке стране прилично магловито дефинисана.

Преглед украјинских топонима на *-ач* даје И. М. Железњакова, исправно говорећи о завршетку (финаљ), а не о суфиксу, с обзиром на то да грађа поред различитих изведеница суфиксом *-ач* (сингуларизација ојконимског типа *Сукачі*; метафоре типа *Космач*, *Бородач*; „топонимизујућа функција“, нпр. *Буч-ач* : *биçати*) пружа и вероватне примере поименичења придева на *-атъ* као *ломуватий* : *Ломувач* (39).⁵⁶

О. И. Илиади даје етимолошки коментар неколико словенских топонима на тлу Грчке. Посреди је трећи део рада, чија прва два дела нисмо имали у рукама,⁵⁷ те не можемо дати оцену опште концепције. У овом наставку обухваћени су углавном топоними које наводи Хилфердинг у својој „Историји Срба и Бугара“,⁵⁸ као и пар то-

⁵⁵ Тако пољ. топоним *Sulgosiów* (14) сигурно не спада овамо, већ је изворно *Suligostiów*, од сложеног ЛИ *Suligostъ* (NIECKULA 1971, 200; SVOBODA 1964, 87).

⁵⁶ На стр. 27 помиње и могућност *j*-посесива од ЛИ на *-*акъ*, поводом стерп. топонима *Худач*, који тако тумаче П. Ивић и М. Грковић у ЈОК 2, 103.

⁵⁷ Први је објављен у зборнику у част Ирине Михајловне Железњак, други у претходном броју СОЕ.

⁵⁸ А. Гилфердинг, *История сербов и болгар*, Санкт-Петербург 1868.

пони́ма са тла данашње Албаније која бележи Макушев.⁵⁹ Препознају се архаична назвања, усамљена на словенском југу, али са источно- и западнословенским паралелама, тако Βάλμι у Елиди = струс. **Воломь** < прасл. **Volmь*,⁶⁰ Γομόστῳν у Ахаји ~ укр. дијал. *гóмок* „ситан песак“ *гомóк* „хрпа земље“, Γούστjαvη (Елида) од прасл. **gostь* = стпрус. *gasts* „(означени) део поља, поседа“ (сам апелатив био би посведочен једино струс. префиксалном изведеницом *погость* „двор где одседа кнез са својом пратњом при убирању пореза“),⁶¹ Καρίτζα (Епир), Καρίτσα (Лаконија) ~ рус. дијал. *корь* „високо жбуње, острвце обрасло шумом“. Према појединим тумачењима мора се имати резерва, тако поређење Керνίτσα (Аркадија) = стпољ. дијал. *krnica* „поток“ полази од прасл. **kъrnica*, но укупан поредбени материјал словенских језика дозвољава у најбољем случају само **krъnica* поред **krynica*,⁶² Δρεστένᾱ (Фокида, Ахаја) најпре **dъrstъna* ~ (ст)чеш., слч. *drs(t)ny* „нераван, храпав“ (одатле топ. чеш. *Drsný Chlum*, *Drsník*, (ст)срп. *Дрс(и)ник*, у Епиру гр. Δρεστένικον, аром. *Drăstenik*, алб. *Dërsnik*.⁶³ Наоко је примамљива претпоставка да би Λιγόστjαvα (Етолија) могао бити код Хилфердинга погрешан запис уместо *Λιγόστjαvα од прасл. **lbgostajь* „слобода; расипник, лењивац итд.“, али наведени облик реално постоји (уз варијанту Λιγόστέvα), па би вероватнија била понуђена алтернатива **Lbgost'ěne* од **Lbgostь*,⁶⁴ а мени је понајвероватнији праоблик **L'ubogoštane*. Δερβενάκι (Коринт) ће пре бити грчка изведеница од тур. *derbend*, *dervent* > буг. *дервенѿ*, алб. *dervén*, с.-х. *дервен* „кланац“, него прасл. **dervъnъ* „дрвен“ + -акъ, како то И. мисли.

О. П. Карпенко даје материјале за речник микрохидронима средишњег Полесја. Реч је о древној словенској територији, где је већ запажено присуство архаичне топографске лексике.⁶⁵ У овом раду срећемо прасл. **běľь* „мочва-

⁵⁹ В. Макушев, *Исторические разыскания о славянах в Албании в средние века*, Варшава 1871. Реч је о именима села Γκλουντζα и Καρίστι у околини Берата, која не налазимо у (горе приказаној) Υλλи-јевој књизи.

⁶⁰ У новгородским документима на брезовој кори до Усть Волми, доцније Усть-Волма, тако да И. допушта и прототип **Volma*, што се чини немогуће и с обзиром на претходни, очито изворнији облик, и на -α- и -ι грчког топонима; није срећна ни дефиниција струс. имена као ојконима: посреди је, с обзиром на усть-, првобитни хидроним (тип струс. Усть-Југъ, с.-х. Усѣи-йрача, Усѣиколина, Усѣишрама).

⁶¹ Фасмер (III 295) и други изводили су ову реч од **gostiti*. Ту традиционалну етимологију у истом смислу проблематовао је, превасходно на словенском материјалу са данашњег немачког тла, и словенски пандан старопруској речи претпоставио пре петнаестак година Јозеф Шид (J. Schütz, Die „fränkischen“ Namen auf -gast, *Jahrbuch für fränkische Landesforschung* 48/1988, 191–205). Ако изостанак овог рада у коришћеној литератури и не чуди, збуњује то што у њој нема имена аутора који се у новије време озбиљно баве управо словенском топонимијом на грчком тлу (Малингудис, Симеонидис и др.), а и сам Макс Фасмер присутан је само својим збиркама руских хидронима и топонима, али не и класичним делом „Словени у Грчкој“ (Vasmer 1941), где се могу наћи и тумачења четири овде разматрана имена (Δραγάρι 32, Καρίτσα 36, Δρεστένᾱ 115, Γούστjαvη 263), у последња три случаја друкчија од оних која И. предлаже.

⁶² В. Udolph 1979, 367–374.

⁶³ За чеш. топоним в. Профус I 478 и V 163, где Слобода пореди српски *Дрсник*; грчке *Vasmer* 1941, 32 д. и 115 реконструише као **Trъstenikъ*, *Trъstěna* с обзиром на аром. варијанту *Tărstenik*; албански Υλλи 2000, 103, за Селишчевим, изводи из буг. *дръстя* „ваљати сукуно“, **дърстило* > алб. *dërstilë* „ваљарица“. И. види етимон у непотврђеној варијанти *drъstati* од **dristati* поред **driskati* „имати пролив“ (в. најскорије Б. Сикимић у ОС 28 д.).

⁶⁴ Али је паралела срп. *Lagosta* > *Ласѿово* погрешна; посреди је вулгарнолатинска варијанта предсловенског назива острва код Дубровника *Ladesta* (Скок 1950, 219 дд.).

⁶⁵ Уп. пре свега монографију Толстой 1969.

ра“, **bolb-* „нешто округло, надuto“ (назив мочваре *Болóбове*, можда од ЛИ), **boruta* > пол. *boruta* „шумски злодух“ (мочвара *Борутине*),⁶⁶ **krężь* „клада, узвишење итд.“ (мочвара *Крижовáтка*), **kaľь* са префиксом *pa-* (језеро *Пакáл'л'е*), *ripaťь* „пупав, пупаст“ (мочвара *Пуйáтине*, од ЛИ).

В. П. Шульгач, уредник часописа, писац монографије о прасловенском хидронимском фонду⁶⁷ овога пута се позабавио једном архаичном творбеном категоријом — прасл. изведеницама на *-у^нь < *-у^ні, на ономастичкој грађи новгородских катастарá (67–89). Премда је тај формант и данас жив у новгородском дијалекту (нпр. *пúстыня* „незасејано пусто поље“, често и као топоним),⁶⁸ у топонимији овог дела Русије срећемо низ образовања тим суфиксом која нису посведочена у апелативној лексици и свакако су веома стара. Међу њима аутор претпоставља како дескриптивна тако и посесивна назвања; од оних првих уп. имена села *Теребыня*, *Теребыни*, упоређено са *Теребынь* код Смоленска, пол. *Trzebynia* и сведено на **Terbyнь* у вези са **terbiti* „крчити“ (79); таква реконструкција и интерпретација узајамно се поткрепљују са тумачењем које смо понудили за наш топоним *Требиње*.⁶⁹ И за претпостављене посесиве као *Добрыня*, *Любыня* аутор наводи између осталог с.-х. паралеле *Добриша*, *Добрише* (72) одн. *Љубише* (77), поређења која могу бити особито интересантна за проблем деривационе основе и образовања топонима на -и^нь, -и^на, -и^не на словенском југу, где се, осим у најранијим записима, потрла разлика између прасл. **i* и **y*.⁷⁰

Од прилога у другом делу посвећеном етимологији поменимо рад С. О. Вербича о општесловенским и регионалним језичким појавама у народној географској номенклатури украјинских Карпата (90–99: *брыц* „место у реци где вода хучи“, од прасл. **bręščati*, *джар* „мочвара“ < **jъžarъ* „изгорело место у шуми“, *жбих* „ждрело из кога вода тече снажним млазевима“, од иначе непосведоченог глагола **žьbati* „тећи, пробијати“ (?), *замóта* „завој реке“ ~ **zamotati*, *кúса* „река брзог тока“ ~ **kъsati* „гристи“, *пропíр* „место под земљом куда тече вода“ < **prorogъ*, од **pro-perti*, *чечва* „мочварно место“ асимилацијом од **течва*).⁷¹

За ономастичара биће занимљив и трећи део зборника, где су предмет приказа претежно радови из његове дисциплине.

Александар Лома

⁶⁶ К. пореди с.-х. топ. *Боруй* у Херцеговини и Истри.

⁶⁷ Шульгач 1998. Књига је проистекла из ауторове докторске дисертације на тему *Праслов'янський гідронімний фонд межиріччя Західного Бугу і Случі*, одбрањене исте године при Институту украјинског језика Националне академије наука Украјине; биће приказана у наредном броју „Ономатолошких прилога“. Од истог аутора и *Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник*, Київ 2001, нама недоступно.

⁶⁸ Стр. 70, 78. Код нас *Пустинья* долази као назив за два стара манастира (код Ваљева и Прибоја), што указује на другачију, културноисторијску мотивацију (стерп. *поустыня* „боравиште испосника, пустињака“).

⁶⁹ В. ЗРВИ 38/1999–2000, 97.

⁷⁰ Што допушта могућност да се тумаче и као *j*-посесиви од личних имена на *-и^нь, *-ѣ^нь, *-их^на итд., уп. стерп. *Довѣи^нь*, *Любѣи^нь*, *Люби^нх^на*. У случајевима као *Рáдои^нь*а у Старом Влаху, раније *Радохи^нь*а (ГСУД 42/1875, 143) можемо ипак, због изостанка палатализације, најпре претпоставити изведеницу на *-у^ні, од ЛИ *Радох*.

⁷¹ Ова Стрижакова етимологија, коју аутор усваја, није сигурна; изгледнијим се чини поређење Рудњичког са укр. дијал. *чичва* „трава на мочварном тлу“, уп. срп. дијал. *чечвар* „закржљало дрво на каменитој подлози“.